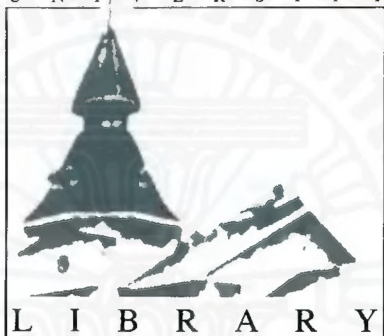

THAMMASAT

U N I V E R S I T Y

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

ทนายทมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๔)

าพณฯ ดร.สุกิจปล ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๘
จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓
ตอนที่ ๒

ที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพ

สมบุญ สิงห์เส็น

ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

สมบุญ สิงห์เสนี

ชาติ ๒๔๐๘

มรณ ๒๔๓๕

คำนำ

นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ศ. หดวงไกรธามาตย์) มาแจ้งความ
จำนงว่า จะขอรับเรื่องเกี่ยวกับจดหมายเหตุ ไปพิมพ์เป็นที่ระลึกใน
งานประชุมเพลิงศพ สมบุญ สิงห์เสนี ผู้เป็นมารดา

สมบุญ สิงห์เสนี บุตรนายกุดและลำริต ตำบลบ้านบึงสินะวา
อำเภอวังกระโจม จังหวัดนครนายก เกิดเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๘
เป็นภรรยาหม้ายมาตย์ตรี นายพันตรี พระยาไกรโกษา (ทัต สิงห์เสนี)
มีบุตรคนเดียว คือ นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ศ. หดวงไกรธามาตย์)

สมบุญ สิงห์เสนี มีอายุเจริญมาถึงปีที่ ๗๑ เริ่มป่วยเป็นโรค
ไทรฟิการ และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

กรมศิลปากรเห็นว่า ถ้าได้พิมพ์จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมร
และญวนในรัชกาลที่ ๓ เป็นที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพคราวนี้จะ
สมควรอย่างยิ่ง เพราะว่า เรื่องราวที่ปรากฏในจดหมายเหตุนั้น
เกี่ยวเนื่องกับประวัติท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ซึ่งเป็นต้น
สกุลสิงห์เสนี ที่มีอยู่หลายประการ และเวลานี้ กรมศิลปากรกำลัง
รวบรวมจดหมายรายงานทัพ, ใบบอก, ท้องตรา, หมายรับสั่ง
 ฯลฯ ซึ่งเป็นจดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนสมัยนั้น จัดเข้า
เรื่องตามลำดับปี แล้วทำคำอธิบายเหตุการณ์โดยย่อเป็นปี ๆ ไป
สำหรับนำทางให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ง่าย และสอดส่องข้อความ

ประกอบความรู้ทางประวัติศาสตร์ตอนนั้นโดยสะดวก เรื่องนี้กรม
ศิลปากรเก็บรวบรวมไว้มาก จะเป็นเครื่องมือสำคัญของนักศึกษา
ประวัติศาสตร์ในกาลต่อไป ที่จัดให้พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาค
ที่ ๖๘ นับเป็นตอนที่ ๑ คือเหตุการณ์ตั้งแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕
จนถึง ปีจอ พ.ศ. ๒๓๘๒ ส่วนที่พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๘
นี้ นับเป็นตอนที่ ๒ คือเหตุการณ์ส่วนหนึ่งในปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๓

กรมศิลปากรขออนุโมทนาทุกสุด ที่นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ต.
หลวงไกรธามาตย์) บำเพ็ญเป็นปฏิการะแต่สมัยบุญ ถึงเหนื ผู้มารดา
ตามจิตตึกคนเฒ่าบุดจเป็นลำดับมา เพื่อเพิ่มพูนมณูญานิสงส์ ให้
สำเร็จตามควรแก่คติในลัมปราชภพทุกประการ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ เมษายน พ. ศ. ๒๔๘๑

สำนักหอสมุด

จดหมายเหตุ เกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ .

ตอนที่ ๒

เหตุการณ์ในปีขวด พ. ศ. ๒๓๘๓

ญวนส่งกองทัพมากำกับเมืองเขมร และเข้าควบคุมการบ้านเมืองเขมร ด้วยหวังจะรวบรัดตัดตอนเมืองเขมร เขารวมเข้าไปไว้ในอาณาจักรญวน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายกเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกออกไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองพิทบอน คอยคุมเชิงระวังมิให้ญวนรุกเข้ามามี และคอยหนุนบำรุงเขมรเท่าที่จะมีโอกาสช่วยได้

แต่เพื่อให้ทราบเหตุการณ์ครั้งนั้นตลอด จำเป็นจะต้องเล่าถอยขึ้นไปถึงเรื่องเดิม ที่เป็นสาเหตุให้เกิดกระทบกระทั่งขึ้น ในระหว่างไทยกับญวนติดต่อเป็นลำดับมา คือ เดิมพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้อัมพระราชไมตรีเกี่ยวเนื่องกับญวน ครั้นพระเจ้าเวียดนามยาดอง (องค์เชียงต้อ) แพ้กับญวณไถ่เอาคืนมา ฝ่ายไทยช่วยหนุนบำรุงญวน จนเมื่อพระเจ้าเวียดนามยาดองปราบกบฏราบ

คาบแก้ว ค่อยมาพระเจ้าเวียดนามยาดของฮยอกจะได้เมืองพุทไธมาศ
ของไทย จึงได้เจ้าเมืองเก่าออก และตั้งขุนนางญวนมาเป็นแทน
แล้วมาทูลขอภายหลัง ก็ได้เมืองพุทไธมาศไปโดยสะดวก

มาในรัชกาลที่ ๓ ญวนยังกันเอาเมืองเขมรไปเป็นสิทธิ์ของตน
เป็นเหตุให้ไทยไม่พอใจมาก แต่ก็ยังพยายามรักษาทางพระราชไมตรี
ให้คงอยู่เป็นปกติ

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ ญวนกันเอาเขตแดนเมืองเวียงจันทน์ตอนบน
ไปอีกเท่า ฝ่ายไทยจึงเห็นจะต้องถอยทัพ ออกเกิดกบฏขึ้นในเมืองญวน
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๖ ไทยเห็นเป็นโอกาสสมควรจะทำตอบญวนบ้าง
จึงส่งกองทัพออกไปทั้งทางบกทางเรือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา
(สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการไปทางบก เจ้า
พระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นแม่ทัพเรือ บังเอิญกองทัพเรือไป
ทำการอ่อนแอ ในที่สุดต้องถอยทัพกลับหมด กองทัพเรือถอยมาตั้ง
พักอยู่จันทบุรี ฝ่ายกองทัพบกยกมาตั้งมั่นอยู่เมืองพัทลุง ของเตียน
กุนแม่ทัพญวนทราบว่าการกองทัพไทยถอยหมดแล้ว ก็ให้้องค์จันเบย์พา
ลัทธิเจ้าพระอภัยราชากลับมามาตั้งอยู่ที่เมืองพนมเปญอีก

ต่อมา พ. ศ. ๒๓๘๒ เจ้าองค์อัม ซึ่งไทยช่วยหนุนบำรุงให้ปกครอง
เมืองพัทลุง ฮยอกจะไปเป็นกษัตริย์กรุงกัมพูชา เพราะ
รู้ไม่เท่าความคิดญวน เอาใจออกหากจากไทย ตอบกวาดค้อน
ครัวเมืองพัทลุงหนีไปเมืองพนมเปญ แต่พระพิทักษ์บดินทร (โสม)

พระนรินทรโยชา (น้อง) ยกมาสะกิดกันเขาคิ้วไว้ได้ พอข่าวทราบ
มาถึงกรุงเทพ ฯ ก็โปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
เป็นแม่ทัพใหญ่ รับยกออกไปเมืองพัตบองทันที

เจ้าองค์อ๋มไปอยู่เมืองพนมเปญ ญวนก็จับส่งไปเมืองเว้ หาได้
สนับสนุนให้เป็นกษัตริย์ครองกรุงกัมพูชาไม่

วันขึ้น พ.ศ. ๒๓๘๓ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
ยกไปล้อมเมืองโพธิ์สัตว์จับญวนได้มาก แต่เดี๋ยวก็ปล่อยญวนชะเลย
เหตุนั้นกษัตริย์คนไปหมด เพื่อซ่อนความคิดของญวน ซึ่งมีเรื่องราว
เป็นหลักฐานปรากฏอยู่ในเอกสารต่อไปนี้

ฉบับที่ ๑

ข้อความใบนอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

วัน เดือน ^๕ ๕ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. (๒๓๖๓) ป่วยยญวนเมือง
โพธิสัตว์ไปทางบกชาย ๑๕๐๐ คน ไปทางเรือชายหญิง ๘๐๐ คน
(รวมเป็น) ๒๓๐๐ คน

จดหมายตำรวจที่ ๗ ว่าทั้งทางบกทั้งทางเรือเป็นญวน ชายหญิง
๒๓๐๔ คน

วันศุกร์เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวดโทศก (พ.ศ. ๒๓๘๓) จหมื่น
สรรพเพชญ์ภักดี หาดวงนายสิทธิ์ หมื่นราชฤทธิ หมื่นจินดารักษ์ ตำรวจ
ที่ ๘ ก็หนังสือบอก ฯ พลณ ฯ สุ่มหนายกเข้ามาแจ้งราชการณ
กรุงเทพ ฯ เป็นหนังสือบอก ฯ พลณ ฯ ด้วย ตั้ง.....โพธิสัตว์ ๑.....
.....ญวน ตั้งกระวาน ๑ ตั้งครัวเมืองพัง ตั้งครัวเมืองพตาน
ตั้งครัวเมืองชุมพร ๑ ตั้งเงินด้วย (เป็น) ๓ ดำเนาหนังสือ ฯ พลณ ฯ
มีไปเก็องคู้ใหญ่เมืองเว้ ๑ หนังสือสัญญาญวนฉบับ ๑ (เป็น) ๒
คันหนังสือญวนฉบับ ๑ (รวมเป็น) ๒ คันหนังสือขุนนรารักษ์ คัน
หนังสืออุปหาตเมืองอุบต ด้วยครัวพระอินทร์เลี้ยงใหม่ ๑ คันหนังสือ
หาดวงกำจร คันหนังสือขุนนางจำนง ว่าด้วยครอบครัวครัวเดชเมือง
พังหนีไปชำระได้ ๑ ครัวเมืองพัง เมืองพตาน กับตั้งเงินด้วย ๑

(เป็น) ๒ หางว่าจำนวนครัวเมืองชุมพรเก่าใหม่ ๓ (เป็น) ๔ (รวมเป็น) ๓๐ ฉบับ ยังไม่ได้บอก กับตั้งญวนเขมรจับได้ที่เมืองบริบูรณ์ตั้งเข้ามา อ้ายสัวผัว ๓ อี้เตียบเมีย ๓ (เป็น) ๒ บุตรอี้เตียบแดน ๓ (เป็น) ๓ อี้หมาย ๓ บุตรอี้เกรียงตุน ๓ (เป็น) ๒ อ้ายคิแดน ๓ อี้สัวแดน ๓ (เป็น) ๒ (รวมเป็น) ๗ คน ให้หลวงศรีสมบัตินายกองเกวียนเมืองกบินทร์คุมมายังไม่ถึง

ใบบอก ฯ พณ ฯ สัมหนายกว่าได้ยกมาเมืองปัตตของณวันแรม ๗ ค่ำเดือนี่ พระยาลังขโตก พระหลวงขุนหมื่น นายไพร่ ๖๐๐ คน เมืองตะคร้อนายไพร่ ๒๐๐ คน เมืองกรรณนายไพร่ ๒๐๐ คน เมืองขตุนนายไพร่ ๓๐๐ คน (รวมเป็น) ๑๓๐๐ คน สิ่งของในค่ายเมืองโพธิ์สัตว์ (คือ) ข้าวสาร ๓๓๖ เกวียน ข้าวเปลือก ๓๒๐ เกวียน ปั้นใหญ่เหล็กกระสุน ๒ ½ นิ้ว (เป็น) ๓ ปั้นใหญ่ทองกระสุน ๒ ½ นิ้ว (เป็น) ๒ (รวมเป็น) ๕ ปั้นหามแฉ่นเหล็ก ๒๓ ปั้นหามแฉ่นทอง ๓๓ รวมเป็น ๓๖ ปั้นคาบคีตาต้มเครื่องพร้อม ๒๕ ปั้นคาบคีตาต้มแต่ด่างอ้ง (เป็น) ๓๒ ปั้นคาบชุด ๒๕๐ กระสุนใหญ่ ๒ ½ นิ้ว ๓๓๓ กระสุน กระสุนหามแฉ่น ๓๕๓๕ กระสุน กระสุนคาบคีตา ๓๖๒๒๐ กระสุน ดินคำหนัก ๑๔ หาบ ๓๓ ชั่ง ดินประดีขาว ๒๖ หาบ ๘๐ ชั่ง ดูปันกัน ๕ หาบ ๔๓ ชั่ง เชนงไม้ ๑๘๖ อัน ดูกหน้าไม้ปลายเหล็ก ๓๘๐ อัน โต ๔๘ บาท กลายยาว ๕ คาบสั้น ๒ (เป็น)

๗ เด่ม ช้องโหม่งใหญ่ ๑ ช้องโหม่งเล็ก ๒ (เป็น) ๓ ใบ เหล็กก้อน
 ๓๔ ก้อน เลี่ยม ๑๒ เด่ม ขวานหมุน ๑๓ เด่ม ผาด ๑๒๐ เด่ม
 ทวนมีด้าม ๓๐๖๑ เด่ม ทวนไม่มีด้าม ๒๐ เด่ม (รวมเป็น) ๓๐๘๑ เด่ม
 พลุ ๒๕ ดอก ใต้ซาวาก ๓๒๘ ดอก ใต้ใหญ่ ๔ ดอก ขวากหลุม
 เหล็กติดกระดาน ๕๘ แผ่น ขยู่รักษาค่ายจาอูย ๓ ค่าย โกลกับ
 เมืองโพธิสัตว์ ๘๐๐ เค้น พระยาปราชิน พระรามพิชัย พระชนะ
 รณชาติ พระวิษิตสงคราม พระยกรบัตร์ โคราช นายไพร่ ๑๒๐๐
 (เป็น) ๓๓๘๓ คน ดาวท่าล้าน เมืองสุพรรณ เมืองฉะบuri เมือง
 อินท์ บินใหญ่จ่าง ๑ บินใหญ่ดัมมาทิสฐิ ๓ บินใหญ่ฤทธิราชัย
 ๑ (เป็น) ๕ บอก บินดำหรับเมืองบักตบอง ๑๑ (เป็น) ๑๖ บอก บิน
 หามเด่น ๓๐ บินคาบคีตา ๑๕๐๐ ดินดำหนัก ๓๐ หาบ เมืองชลุง
 เมืองกรอง กับครัวเมืองตะคร้อโกดทะพงหลวง ให้ญวนเข้ามาอยู่
 เมืองโพธิสัตว์ คำขอพระยาพิพัฒน์นอกราชการดำนญวน บอกมาณ
 วันแรม ๑๒ ค่ำเดือนสี่

ฉบับหนึ่งว่าหลวงกำจรไจราช ขุนนางจ่าง ขุนราบริรักษ์
 ข้าราชการอุปหาราชวงศ์เมืองอุบต บอกส่งทองเงินตั้งของแทนเงิน
 ด้วยให้ หมวดพรม หมื่นทิพ คุณดงมาเมืองอุบต ทองคำฝูย ๑ คำตั้ง
 ๑ บาท เงินตราไทย เงินตราลาว เงินแน่น.... เงินน้ำหักคิดเป็นเงิน
 ๘ ชั่ง ๑ คำตั้ง ๑ เฟื้อง ตั้งเมืองปาลัก ทองคำฝูย ๑๒ คำตั้ง ๓ บาท

๑ ตำลึง ๑ เฟื้อง เงินตราไทย เงินตราลาว เงินแท่งมีด เงินรางวัล
 เงินแผ่นดิน เงินน้ำหนัก คิดเป็นเงิน ๒๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๑ บาท ๑ ตำลึง ๑ เฟื้อง
 ของแทนเงินด้วยตั้งตามระยะทางเมืองอุบล เว้น ๒ หาบ ๔๐ ชั่ง ครึ่ง
 ๓ หาบ ๖ ตำลึง ตั้ง ๑ หาบ ๓๗ ชั่ง ใหม่ ๑ หาบ ๘๗ ชั่ง ๘ ตำลึง
 เมืองปากดัก เว้น ๗ หาบ ๑๖ ชั่ง ครึ่ง ๖๐ ชั่ง ตั้ง ๔๕ ชั่ง กับ
 เกิดยกด้อมได้ คราวเมืองพัง เพี้ยวงศ์ไชยา ชายหญิง ๑๓๗ คน
 คราวพระอินทร์เชียงใหม่ เมืองชุมพรตั้งอยู่บ้านโพธิ์ชายหญิง ๑๖๐ คน
 (เป็น) ๒๗๗ คน กับชำระได้เก่าใหม่ฉกรรจ์ ๔๔๘ คน คราว ๑๗๑๗ คน
 (เป็น) ๒๓๖๖ คน เด็กเมืองพังหนีไปแอบแฝงชำระได้เมืองปากดัก
 เมืองคำทองใหญ่ชายหญิง ๑๕ คน มอบให้ขุนบ้องพดด้วงไว้ แต่
 เงินด้วย ๓๑ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑ บาท ๒ ตำลึง ๑ เฟื้องนั้นเอาไว้ในกองทัพบก
 แต่ของคำฝู ๓๓ ตำลึง ๒ บาท ๓ ตำลึง ๑ เฟื้อง ๑ โปมมอบให้ระหมื่น
 สรรเพ็ชร์ญักดีคุมเข้ามาตั้ง บอกมาวันพุธ แรม ๑๓ ค่ำ เดือนยี่
 กระจวนจัดซื้อหมาบตะ ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ตั้งเข้าครึ่งก่อน ๑๓ หาบ
 ครึ่ง ๗ หาบ ใหม่ ๑๕ หาบ ๒๒ หาบ ๓๕ บาท เป็นเงิน ๕๒ ชั่ง
 ๑๐ ตำลึง

ฯ พณฯ สมุหนายกบอกขอเงิน.....ด้วยไว้กับเงินหลวงพระราช
 ทานออกไปจากกรุงฯ เป็นเงินปีกับเงินหลวงพระราชทานแรกยกออกไป
 ๓๐ ชั่ง เมืองปากดัก ๗ ชั่ง ๓๓ ตำลึง ๓ ตำลึง เงินด้วยเมืองรัตนนคร
 ๑๗ ชั่ง ๗ ตำลึง ๑ ตำลึง ๑ เฟื้อง เมืองอุบล ๒ ชั่ง ๓๔ ตำลึง ๒ บาท

๓ ถัดถึง ๓ เฟื้อง เมืองแสนปาง ๓ ชั่ง ๓๒ ตำดิ่ง ๓ บาท (เป็น)
 ๓๓ ชั่ง ๖ ตำดิ่ง ๓ บาท (เป็น) ๖๓ ชั่ง ๖ ตำดิ่ง ๓ บาท

เงินหลวงพระราชทานออกไป ๒๓๐ ชั่ง เงินค่านาเมืองนครราชสีมา
 ๒๒๗ ชั่ง ๑๘ ตำดิ่ง ๒ บาท ๑ เฟื้อง เงินส่วยของนอกพระราชวังบวร
 ๓๓ ชั่ง ๑ ถัดถึง ๓ เฟื้อง (เป็น) ๑๕๐ ชั่ง ๑๘ ตำดิ่ง ๓ บาท เงินส่วย
 เมืองปาดัก ๕๒ ชั่ง ๓ ตำดิ่ง ๑ เฟื้อง เมืองอุบล ๔๘ ชั่ง ๑๘ ตำดิ่ง
 ๓ บาท ๑ เฟื้อง เมืองสีทันดร ๔๔ ชั่ง ๔ ตำดิ่ง ๒ บาท ๒ ถัดถึง เมือง
 แสนปาง ๓ ชั่ง ๓๒ ตำดิ่ง ๓ บาท (เป็น) ๑๕๐ ชั่ง ๘ ตำดิ่ง ๓ บาท
 ๓ ถัดถึง ๓ เฟื้อง (เป็น) ๒๘๑ ชั่ง ๘ ตำดิ่ง ๒ บาท ๓ ถัดถึง ๓ เฟื้อง
 เงินพระพิเรนทรเทพชำระมาแต่เมืองนคร ๔๓ ชั่ง ๑๕ ตำดิ่ง (เป็น)
 ๕๖๕ ชั่ง ๓ ตำดิ่ง ๒ บาท ๓ ถัดถึง ๑ เฟื้อง บิณฑูตเงินหลวงพระราชทาน
 ออกไป ๒ ครั้ง ๒๐๐ ชั่ง บิณฑูต ๒ ตำดิ่ง ๓ บาท ๓ ถัดถึง บิณฑูต
 ๒ ชั่ง ๑๗ ตำดิ่ง ๓ ถัดถึง เงินค่านาเมืองนครราชสีมาจำนวนปีระกา
 ๒๒ ชั่ง ๖ ตำดิ่ง ๒ บาท บิณฑูต ๑๐๒ ชั่ง ๓๓ ตำดิ่ง ๓ บาท ๑ เฟื้อง
 (เป็น) ๑๒๗ ชั่ง ๑๘ ตำดิ่ง ๒ บาท ๑ เฟื้อง เงินส่วยของนอกพระราช
 วังบวรของพระมหาพิชัยยศดิลกษัตริย์ ๒ ชั่ง ๑๔ ตำดิ่ง ๒ บาท ๒ ถัดถึง
 กองพระมหาณรง ๗ ชั่ง ๕ ตำดิ่ง ๒ ถัดถึง ๑ เฟื้อง กองหลวงเทศาภิบาล
 ๓ ชั่ง ๓ บาท ๓ ถัดถึง (เป็น) ๑๓๓ ชั่ง ๑ ถัดถึง ๑ เฟื้อง (เป็น) ๑๕๐ ชั่ง
 ๑๘ ตำดิ่ง ๓ บาท เงินส่วยเมืองอุบล ๔๗ ชั่ง ๔ ตำดิ่ง ๒ บาท ๑ ถัดถึง
 เมืองปาดัก ๔๕ ชั่ง ๓ ตำดิ่ง ๓ บาท ๓ ถัดถึง ๑ เฟื้อง เมืองสีทันดร

๒๖ ชั่ง ๑๖ ตำดั่ง ๒ บาท ๓ เฟื้อง (เป็น) ๑๓๘ ชั่ง ๒ ตำดั่ง ๓ บาท
๒ ตำดั่ง ๑ เฟื้อง เงินรายพระพิเรนทรเทพชำระลงมาแต่เมืองนครพนม
๔๓ ชั่ง ๑๕ ตำดั่ง (รวมเป็น) ๕๖๓ ชั่ง ๑๗ ตำดั่ง ๒ บาท ๒ ตำดั่ง
๑ เฟื้อง

จำหน่ายจัดซื้อกระวานโพธิ์สัตว์ ปีชวด ๒ ครั้งหนัก ๓๕ หาบ
เงิน ๕๒ ชั่ง ๑๐ ตำดั่ง จัดซื้อข้าวขนนางไว ๘ เมืองข้าว ๑๑๕๘
๑๔
๐

เงิน ๑๑๘ ชั่ง ๔ ตำดั่ง ๓ บาท ให้พระยาราชนิภูตเขาไปราชการทาง
เมืองกระพงด้วย เงิน ๕๐ ชั่ง (รวมเป็น) ๒๒๑ ชั่ง ๑๔ ตำดั่ง ๓ บาท

ฉบับที่ ๒

สำเนาแปลอักษรสารแม่ทัพขุนถึงเจ้าพระยา
มดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เรื่องขอผูกทางไมตรีกับไทย

วันอังคารเดือนขึ้น^๕ ค่ำ ปีชวดโทศก เทรนดิเคนไต แม่ทัพ
ใหญ่ ให้้องเอียนงอยเหื่อง กับองพอดันบิน องทงเบี่ยน ถือหนังสือ
มาณศาตากวางช้างค่ายเมืองโพธิสัตว์ (แปลออกได้ความว่า)

เคนไตเคื่องญู แม่ทัพใหญ่ หนังสือมาแม่ทัพใหญ่นครไทย
โกยจิกได้ทราบ

ด้วยอยู่ณวันขึ้น^๕ ค่ำเดือนนี้ องค์โปนจิกได้ใช้กำลังเป็นทัพหน้า
ยกมารบเขมรเมืองโพธิสัตว์นั้น ทัพหน้ามาถึงกลางทางได้พบกับคนใช้
กวานเตดก กับคนปลัด ไปถึงว่าโกยจิกนำกำลังมาถึงเมืองโพธิสัตว์
แล้วโกยจิกได้ให้หนังสือบอกเป็นไมตรีอย่ารบแก่กัน จึงกวานเตดก,
กวานตะเวียนภูสือ, กวานพอดันบิน, กวานเทิงเบี่ยนกับโกยจิกได้
เป็นไมตรีด้วยกัน จึงโกยจิกใช้กำลังส่งขุนนางทั้งสี่คนกับไพร่พล
เครื่องศาสตราอาวุธไปทางบกทางน้ำ จะไปทัพหน้านั้นหา^๑รู้ว่าเป็นแน่
ประการใดไม่ จึงหยุดกำลังอยู่กระพงหวดง ใช้คนนำเรียนถึงโปนจิก
จึงรู้ว่าโกยจิกนั้นทางช้างหน้าช้างหลังจึงทำตอบถุก ครั้นถึงกวานเตดก
ไปเดื่อนำหนังสือฉบับหนึ่งไปนั้น โปนจิก^๒รู้^๓ได้^๔แล้ว กวานเตดก,

กวนพอดันบิน, กวนเทิงเบี่ยน, เรียนครบราชการ โภยจิกชยาก
เป็นไมตรีเหมือนแต่ก่อน โปนจิกได้ทราบใจโภยจิกถุกนัก กวน
เตดก, กวนพอดันบิน, กวนเทิงเบี่ยน ได้เรียนว่าโภยจิกได้พูดว่า
๒ ฝ่าย บัดนี้^๕ไม่ได้รับกันหุคอยู่ก่อน ต้องการอะไร^๕ขุนนางทั้ง^๕นั้น
ก็ไปแล้ว โภยจิกก็ให้ไปทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ใช้การคนไป
ว่าการเป็นไมตรีนั้น โปนจิกนึกคำโภยจิกว่าการไมตรีก็เป็นแน่ไม่
หัก^๕แต่เพียง แต่^๕ว่าการนั้นเป็นการช่วยตายแล้วเป็นการใหญ่ไม่อาจรับ
แต่คนเดียว

จึง^๕ได้นำเนยความกับหนังสือไปทูลพระเจ้าเวียดนามคิดอ่านเห็น
จะได้คนใช้กลับคืนมา ถ้าจะต้องพระนครเป็นไมตรีตั้งนั้น^๕อนาประชา
ราชฏรก็ตั้งบาย แต่^๕บัดนี้^๕อยู่คอยได้ข่าวคนใช้ไปกลับมานั้นทาง
ไซ่ง่อนอยู่ไกลวันเดือนช้าอยู่ ถ้าต้องฝ่ายพระอัมตังทัพใหญ่ หันเหมือน
ดัง^๕สัยกันอยู่ ยังหาทัน^๕นั้น ด้วยคำกวนเตดก, กวนชานพ, กวน
พอดันบิน, กวนเทิงเบี่ยน พูดว่า โภยจิกก็ไปดังนั้น โภยจิกได้คิด
เห็นก่อนนำกำลังไปจะคิดอ่านการไมตรี จึง^๕โปนจิกบังคับกำลังทัพหน้า
ให้หยุดก่อน ถ้าโภยจิกนำกำลังไปนั้น โปนจิกกำลังทัพหน้าอยู่ พวก
ทัพหลังก็ไป^๕นั้นดัง^๕สัย ถ้าโภยจิกคิดไปวันใดก็ให้มีหนังสือไปให้^๕
ด้วย บัดนี้^๕เป็นไมตรีด้วยกันอย่าดัง^๕สัยอีก ซึ่งการเขมรนั้นโภยจิกว่า
กับกวนเตดก กวนชานพ กวนพอดันบิน กวนเทิงเบี่ยน ว่าเขมร
มันนั้นแหลมทั้ง^๕ต้องข้าง เคยคิดฝันว่ามันคนไปเมืองพระตะบอง

พองหมดเร็วขึ้น โดยจักรู้หาเป็นแนวการทำผิดอยู่มันจึงตำรามว่า
 มากทำไม ด้วยเขมรขุนนางหมดกันทำเป็นข้านอก มันชวนกันทำเป็น
 ข้างค้ำฟ้าฟันกำลังแฉะราษฎรญวนเป็นอันมากนั้น มันมีโทษ กับไปนจก
 ก็เหมือนมีโทษกับนครไทย บัดนี้ขุนนางกับไพร่ญวนไปรบกับมัน ๆ
 ชื่นแข็งแรงไม่ทันรบกับไทยลง จะให้ราษฎรมันอยู่สุขเหมือนแต่ก่อน
 บัดนี้มันอยากดื้อดี จะไม่ฆ่าฟันมันอย่างไรได้ ความนี้ทำประการใด
 ก็ให้ช่วย บัดนี้ใช้คนมีสติปัญญาให้นำหนังสือมาให้ทราบเป็นการ
 แน่บดิน, หนังสือมาฉนวนเดือนยี่สิบชวดโทศก (พ.ศ. ๒๔๓๓)

ฉบับที่ ๓

อักษรสารเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

ตอบแม่ทัพญวน

หนังสือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก อรรคมหาเสนาธิบดี
อภัยพิริยบรากรมพาหุ แม่ทัพใหญ่ ณกรุงเทพฯ ผู้สำเร็จราชการ
มายัง เติบไต่ต้องบุญ แม่ทัพใหญ่ ณกรุงเวียงคานม ผู้สำเร็จราชการ
ด้วยมีหนังสือให้องเวียงนอยเอ็ง กับกวนพอดันบิน, กวน
เท็งเบี่ยน นำไปณเมืองโพธิ์สัตว เป็นอักษรญวนฉบับ ๓, ตำเนา
อักษรเขมร ฉบับ ๓ นั้น ได้แจ้งข้อความตามหนังสือโดยจึกทุก
ประการแล้วก็มีคามยินดียิ่งนัก ซึ่งโดยจึกได้นำเนื้อความกับหนังสือ
ซึ่งให้กวนเตตก กวนตะเวียนภูต้อย ไปกราบทูลพระเจ้ากรุงเวียงค
นามให้ทราบ จะให้ทรงยินดีในทางพระราชไมตรี และไมตรีทั้งสอง
พระนคร ขุนนางราษฎรซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมาทั้งสองฝ่ายจะได้อยู่
เย็นเป็นสุขสืบมาขึ้น ก็ชอบตามโบราณราชประเพณีสืบมาแต่ก่อนนั้น
ขอให้เทพดาช่วยหนุนบำรุง โดยจึกให้สำเร็จทางพระราชไมตรีทั้งสอง
ตามพระนคร จะได้ปรากฏชื่อเลี้ยงเป็นที่สรรเสริญแก่นานาประเทศ
อยู่ชั่วฟ้าดินนี้ จึงให้พระอินทร์ ธิบาล, หวดงตบมาลาต, หวดงตัสดี
เมื่อนครมยินคั้นนั้น ขอให้โดยจึกมีความรังเกียจดังด้ายค่อไปโดย
ซึ่งว่าเขมรหัวเมืองทั้งปวงพากันไปเมืองพระตะบอง ชวนกันทำเป็น

ข้าศึกฆ่าฟันกำลังแฉะราษฎรญวน ว่ามโหฬารอยู่เป็นอันมากนั้น ให้
 โภยจิกครีตรองอดโทษหัวเมืองเขมรทั้งปวงไว้ก่อน ถ้าแต่เจ้านาย
 พระยาพระเขมร ราษฎรหัวเมืองทั้งปวงคั้นเข้าบ้านเมืองเป็นปรกติ
 พร้อมมูลเรียบร้อยแล้ว โภยจิกจะคิดอ่านจัดแจงกระทำประการใด
 ก็จะได้โดยง่ายสะดวกทุกประการ ข้อความทั้งนี้ โภยจิกเห็นข้างหน้า
 ข้างหลัง แต่ก็ไม่หนักแรงทแถมด้วยทหาร การก็จะสำเร็จโดยเร็ว
 ถ้าพระอินทร์ ธิบาล, หลวงดบมาดาส, หลวงดีดดี มายินดี
 กลับคืนไปแล้ว ก็จะได้เลิกทัพใหญ่กลับไปยังพระราชการอยู่ณเมือง
 พระตะบอง ท้องพระนรินทรโยธา ปัตติเมืองพระตะบองนั้น จะต้อง
 ถอนหนึ่งตั้งออกไปพูดจาบอกกล่าวแก่พระยาพระเขมร ราษฎรเมือง
 พนมเปญให้รู้ราชการว่า ต้องพระนครเป็นทางพระราชไมตรีแก่กัน
 อย่าให้เกิดรบพุ่งฆ่าฟันแก่กองทัพญวนสืบไป ขอให้โภยจิกจัดญวน
 ที่มีสติปัญญากำกับลงไปกับพระนรินทรโยธา ปัตติเมืองพระตะบอง
 พระยาพระเขมรหัวเมืองทั้งปวงจะได้เห็นเป็นท่เชื่อถือตามหนังสือและ
 ถ้อยคำพระนรินทรโยธาปัตติ ถ้าแต่หนังสือที่โภยจิกส่งไปเมืองเว
 พระเจ้ากรุงเวียดนามจะโปรดความมาประการใด จะได้มีหนังสือ
 บอกไปมาให้รู้ราชการด้วยกันทั้งสองฝ่ายโดยเร็ว และข้อความใน
 หนังสือซึ่งมีมาทั้งนี้ ด้วยหามญวนท่แปรหนังสือต้นที่ชัดเจนไม่
 หนังสือไทยแปลเป็นเขมร หนังสือเขมรแปลเป็นญวน ความจะ
 เหลือเกินประการใด ขอให้โภยจิกถือโทษน้อยใจเถย หนังสือมา
 ณวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ปี ๑๕ คำ ปชวดโทศก

ฉบับที่ ๔

ใบบอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

หนังสือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก มาถึงพระยา
มหาอำมาตย์ ได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบใต้ฝ่า
ละออง ฯ

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าบอกเข้ามาแต่ก่อนว่า ข้าพระพุทธเจ้ากับ
นายทัพนายกองจะถอยทัพกลับเข้ามา ตั้งพักราชการ อยู่ณเมืองพระ
ตะบอง ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้พระยาลังขโลก เจ้าเมืองโพธิ์สัตว์
พระ หดอง ขุนหมื่น นายไพร่ ๖๐๐ คน, เมืองตะคร้อนายไพร่
๒๐๐ คน, เมืองตรองนายไพร่ ๒๐๐ คน, เมืองหกตุงนายไพร่ ๓๐๐
คน, เข้ากัน ๔ เมืองนายไพร่ ๑,๓๐๐ คน ให้ช่วยรักษามันเมือง
ครอบครัว, ตั้งพักราชการลาดตระเวนอยู่ณเมืองโพธิ์สัตว์ แล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้พระยาปราจินบุรีกับพระรามพิชัย, พระชนะ
รณชาติ, พระวิชิตสงคราม, พระพรหมภักดี ขกมนตรีเมืองนครราช
สีมา ดาวท่าล้าน ดาวเมืองสุพรรณ ดาวเมืองฉะบู่ เมืองอินทร์
เข้ากันนายไพร่ไทยลาวในกรุงหัวเมือง ๓,๓๘๓ คน บินจ่ารง ๓ บอก
บินสัมมาทิวรี ๓ บอก บินฤทธิฤทธิ์ ๓ บอก รวม ๕ บอก บิน
ใหญ่สำหรับเมืองพระตะบอง ๑๑ บอก กระสุน ๓ นิ้ว ๔ นิ้ว ๒ นิ้ว
ถึง เข้ากัน ๑๖ บอก บินหามแด่น ๓๐ บอก บินคามศิลา ๑,๕๐๐

บอก ดินคำหนัก ๓๐ หาบ ให้ตั้งค่ายมั่นอยู่ณบ้านจำอยู่ ๓ ค่าย ทาง
 ไทกับเมืองโพธิสัตว์ ๘๐๐ เส้น เกล็ดอกจะมีราชการเมืองโพธิสัตว์
 ระยะทางไทดั้น จะได้รับเพิ่มเติมออกหนุนไปช่วยกันให้ทันทั่วทั้ง ทั้ง
 จะได้อาศัยสระเบี่ยงอาหารไทดั้นกับนางด่านนทรี ได้ให้ชนชาวใน
 ค่ายญวนมาได้ในค่ายใหม่ ณเมืองโพธิสัตว์ ได้ข้าวสาร ๓๓๐ เกวียน
 ข้าวเปลือก ๓๒๐ เกวียน จะได้แจกจ่ายกองทัพเขมรครอบครวัเขมร
 รับพระราชทานต่อไป กับสิ่งของ ๆ ญวนมอบให้ปืนใหญ่เหล็ก
 กระสุน ๒ หัว ๓ บอก ปืนใหญ่ของกระสุน ๒ หัว ๒ บอก รวม
 ๕ บอก, ปืนหามแค้นเหล็ก ๒๓ บอก ทอง ๓๓ บอก รวม ๓๖ บอก,
 ปืนคาบศิลาคัมเครื่องพร้อม ๒๘ บอก มีแต่ดังก้อง ๔ บอก รวม
 ๓๒ บอก, ปืนคาบซุส ๒๘๐ บอก รวมปืนคาบศิลาคาบซุส ๓๑๒
 บอก กระสุนปืนใหญ่ ๒ หัว ๓ หัว ๔ หัว ๑,๐๓๓ กระสุน, กระสุน
 หามแค้น ๑,๕๓๔ กระสุน, กระสุนคาบศิลา ๓๖,๒๒๐ กระสุน, ดินคำ
 หนัก ๑๔ หาบ ๓๓ ชั่ง, ดินประติงขาวหนัก ๒๖ หาบ ๘๐ ชั่ง
 สู้พันถันหนัก ๕ หาบ ๔๓ ชั่ง, คาบยาว ๕ เต็ม คาบสั้น ๒ เต็ม
 รวม ๗ เต็ม พ้องโหม่งใหญ่ ๓ เด็ก ๒ รวม ๓ ใบ, เหล็กก้อน
 ๓๔ ก้อน เลี่ยม ๑๒ เต็ม ขวานหมู ๑๓ เต็ม ฆาด ๓๒๐ อัน, ทวน
 มีด้าม ๑,๐๖๓ เต็ม ไม่มีด้าม ๒๐ เต็ม, รวม ๑,๐๘๓ เต็ม พลุ
 ๒๕ บอก, ใต้ขวาก ๓๒๘ ดอก ใต้ใหญ่ ๔ ดอก, ขวากหลุมเหล็ก
 ติดกระดาน ๕๘ แผ่น เชนงไม้ ๑๘๖ เชนง, ลูกหน้าไม้ได้ปดายเหล็ก

๓๘๐ อัน, ได้ ๔๘ บาท แต่ครอบครัวเมืองหลวง เมืองครอง เมือง
 ตะคร้อ ๓ เมืองนี้ใกล้ท่ากระพงหลวง ท่ากันจอก เป็นที่ใกล้ทัพเรือ
 ญวนไปมาจะไวใจไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ผ่อนครอบครัวมาไว้
 ณเมืองโพธิ์สัตว์ ได้ให้แต่นายไพร่ชายฉกรรจ์ลดเปลี่ยนกันตาม
 ตระเวนรักษาบ้านเมืองด้านทางใต้ทั้งสามเมือง แต่คนเมืองบริบูรณ์
 เมืองดาตปะเชียนั้น ให้อยู่รักษาครอบครัวตามบ้านเมืองก่อน ถ้ามี
 ราชการให้ยกมาช่วยบรรจบเมืองโพธิ์สัตว์ให้สิ้น ณวันเดือนนี้
 แรม ๘ ค่ำมีขุดโคก ข้าพระพุทธเจ้ากับเจ้าพระยานครราชสีมา
 นายทัพนายกองได้ถอยกลับ เข้ามาฟังราชการอยู่ณเมืองพระตะบอง
 ถ้าราชการเรียบร้อยอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะให้เจ้าพระยานครราช
 สίมา ท้าพห้เมืองดาวทองปวงเด็กกลับคืนไปบ้านเมือง ถ้าญวนจะมี
 หนังสือมาถึงข้าพระพุทธเจ้าณเมืองพระตะบอง ไม่มีผู้ใดที่รู้ย่
 ธรรมเนียม จะได้พูดจาโต้ตอบกับญวน ถ้ามีที่รู้แปลหนังสือญวน
 ดั้นทักขัตเจน ณเมืองพระตะบองก็หาไม่มี ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
 พระราชทานพระยาพิพัฒน์ โฆษนาอกราชการ กับด่ามแปลหนังสือ
 ญวนออกไป ณเมืองพระตะบอง จะได้พูดจาแปลหนังสือญวน
 ต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งคนหนังสือดีญวนฉบับ ๑, ด่าเนา
 ข้าพระพุทธเจ้ามีไปถึงเสนาบดีผู้ใหญ่เมืองเว้ฉบับ ๑ มอบให้
 เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี, หลวงนายดิษฐ์ นายเวนมหาดเล็ก หมื่น

ราชฤทธิ ตำรวจนอกขวา, หมื่นจินตารักษ์ ตำรวจด้นขวา เข้า
มาแจ้งราชการด้วยแล้ว

หนังสือมาณวันอังคารเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำ ปีชวดโทศก. (พ.ศ.
๒๓๘๓)

เจ้าพนักงานหอสมุด

ฉบับที่ ๕

คำให้การขุน

กองพระยาสังขโลกส่งมาให้แม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการ

ณวันเดือนยี่แรม ๘ ค่ำปีชวดโทศก ได้ตามญวนทั้ง ๓๐ คน ซึ่ง
หนีเข้ามาแต่ค่ายเมืองพนมเปญให้การว่า ราชการของที่อยู่รักษา
ค่ายพนมเปญนั้นชื่อของจันตันบิณ ๑ องภอตันบิณ ๑ สองคนมีไพร่ญวน
ประมาณ ๓,๐๐๐ คน แล้วองแม่ทัพขึ้นมาใหม่ชื่อของท่าตานไตทาน
มีไพร่ญวน ๕๐๐ คน ขึ้นไปบนแต่ณวันเดือนยี่แรมคำหนึ่ง ว่าไป
ตามองเตียนกญู หาทราบว่าจะไปด้วยราชการสิ่งใดไม่ เมื่อครั้งก่อน
องเตียนกญูทำหนังสือให้ไปถ่อดวงญวนครัวแต่บ้านต่าง ว่าเขมรไม่
มีโทษอะไรกับญวน แล้วเขมรชวนกันพาบุตรภรรยาหนีทั้งบ้านเรือน
ข้าวของเสียดเป็นอันมาก ให้ครัวญวนขึ้นมาเขาข้าวของเขมรที่ทิ้งไว้
ครั้นพวกญวนขึ้นมาถึงค่ายเมืองพนมเปญแล้ว ให้ชักเอาแต่ชาย
ฉกรรจ์ไว้ ผู้หญิงนั้นไว้ให้อยู่รักษาเรือ ผู้ชายนั้นให้รักษาค่ายเมือง
พนมเปญทั้งกลางวันกลางคืน แล้วจ่ายข้าวสารให้กินหาอิมไม่ลำบาก
นัก จึงพากันหนีมาที่หลังอีกเป็นอันมาก องเตียนกญู องเคดกกับอง
โดยงกายขึ้นไปถึงอยู่เมืองกระพงด่วย เมืองกระพงหนึ่ง แต่ก่อนนั้น
หายไปหาทราบจ้ะราชการเป็นประการใดไม่ แล้วเรือครัวเขมรญวน
ให้เรือบรรทุกเสียดเขาเป็นเรือรบ ได้ตามญวนๆ ให้การว่าทราบความ
แต่เท่านั้น

ฉบับที่ ๒

คำให้การนายญวน

ณวันเดือนยี่แรม ๓๐ ค่ำปีชวดโทศก ศักราช ๑๒๐๒ ได้ตาม
ญวนตัวนาย ๒ คน ๑๐๖ คนให้การว่า
หนีมาจากเมืองพนมเบญมาด้วยกันทั้งบ้านเรือนอยู่เมืองไซ่ง่อน
เป็นคนทำไร่นากิน ของผู้ใหญ่ให้ข้าพเจ้ามาทั้งนี้ว่ามาให้ทำค่ายเมือง
ไซ่ง่อน ครั้นไม่เห็นทำค่ายให้ทำเรือน ๕ หลังกับรั้วให้เจ้าผู้หญิง ๓
องค์อยู่ แล้วจับข้าพเจ้าใส่เรือแจวโอ่งทรายมาณเมืองพนมเบญ แต่
เนเดือน ๓๓ ข้างขึ้น ยุกกว่า ๓ เดือนมาแล้ว ๆ ให้ทำค่ายขุดดิน
ระมัดระวังทั้งกลางวันกลางคืน จำข้าพเจ้าให้กินก็ไม่พอ และญวน
กองทัพกับญวนครัวเมืองพนมเบญ เกิดความขัดแย้งร้าวฉานต่อทุกวัน
เป็นอันมาก และข้าพเจ้าได้ยินลือว่าทัพไทยยกมาเมืองโพธิ์สัตว์ ทัพ
ญวนรบแพ้ทัพไทย ญวนเข้าหาทัพไทยเสียสิ้น ว่าช้างทัพไทยเอ็นคูล
มิได้ฆ่าฟันแต่ตั้งคนหนึ่งก็ปล่อยไปเสียสิ้น และข้าพเจ้าได้ยินว่ากอง
ทัพไทยยกไปด้วยกันกับเขมรด้อมบ้องกันทุกทาง ข้าพเจ้าวิตกกังวลจะ
ทนไม่ได้จึงพากันหนีเข้ากัน ๓๖๐ คน พลัดกันเสีย ๕๒ คน นายทัพ
นายกองจับเขมรได้ ๓๘๐ คนทั้งข้าพเจ้า แต่ไพร่ญวนซึ่งอยู่ในค่าย
เมืองพนมเบญนั้นจะหนีมาที่หลังข้าพเจ้าอีกเป็นอันมาก จำนวนไพร่
ญวนในค่ายประมาณ ๓,๐๐๐ เศษ องเทียบตาน องค์กโโบเป็นผู้

ใหญ่ เมื่อณวันเดือนยี่แรม ๘ ค่ำ ข้าพเจ้าเห็นองค์กบกับไพร่ญวน
 ๕๐๐ คน เรือแจ้โอเรือแจ้ทราย เรือมันดองกับเรือครวญวน แล
 ดงไปเมืองไซ่ง่อนเป็นอันมาก ราชการข้างญวน ข้าพเจ้าเป็นนายได้
 รู้เห็นแต่เท่านั้น

ฉบับที่ ๗

ใบบอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

หนังสือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก มาถึงพระยามหา
อำมาตย์ ได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละออง
ธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าบอกมาแต่ก่อนว่า ให้พระฤทธิ
สงครามนำพระยาพิบูลยราช พระยาสุริโยไทย พระยาวงษาด้ศรี
พระสุรินทรธิปัต พระราชานุชิต พระมหานุชิต พระจิกเคโซ พระ
จิตสงคราม พระไกรสร พระดำอางด้ศรี กับหนังสืออักษรเขมร
๑๘ ฉบับ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลขอ
พระองค์ด้วงออกไป ครอบครองพระยาพระเขมรอาณาประชาราษฎร
แจ้งมาในบอกข้าพระพุทธเจ้าแต่ก่อนนั้นแล้ว ครั้นณวันเดือน ๓
ขึ้น ๑๐ ค่ำปีชวดโทศก พระยาดำรงราชเดโช หาดวงเทพนทร์ เจริญทอง
ตราพระราษดีห์ ไปรดเกล้า ไปรดกระหม่อมออกไปถึงข้าพเจ้านาย
ทัพนายกอง ทรงพระมหากรุณาไปรดพระราชทานให้พระองค์ด้วง
ออกไปครอบครองบ้านเมืองอาณาประชาราษฎร บังคับบัญชาพระยา
พระเขมรทั้งปวงสืบแล้ว จะได้ยกย่องพระบวรพุทธศาสนาให้เป็นนที่
กับบรรดาเขมรทั้งปวงสืบต่อไป สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาไปรดเกล้าไปรดกระหม่อม ได้พระราชทานเครื่องยศถาคักกิ
และเครื่องอุปโภคสำหรับเกียรติยศแก่พระองค์ด้วง กับพระแก้วมรกต
น้ำหนัก ๕ หนักรวมเครื่องทองคำองค์หนึ่ง ฟ้าไคร้เนื้อดี ๑๐ ไตร กับเครื่อง

บริหารพร้อม ข้าพระพุทธเจ้าจะได้จัดแจงให้แก่พระองค์ด้วงถวาย
 พระสิ่งของที่^๕จะตั้งเป็นราชอาณาจักรนานุกรม แล้วให้ข้าพระพุทธเจ้า
 ทำหนังสือประกาศบอกไปถึงพระยาพระเชมรเจ้าเมืองกรมการทั้งปวง
 ให้รู้ความทั่วกันว่า พระยาพระเชมรพร้อมใจกันมีหนังสือให้พระยา
 พิบูลยราช พระยาสุริโยไทย พระยาพระเชมรเข้ามาขอพระองค์ด้วง
 ออกไปเป็นเจ้าครอบครองบ้านเมืองราชรัฐทั้งปวง พระยาพิบูลยราช
 พระยาสุริโยไทย พระยาพระเชมรเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
 แจ้งราชการณกรุงเทพมหานครแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทรงพระมหากรุณาเมตตากับ
 เชมร โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระองค์ด้วงออกไปเป็นเจ้าเชมร
 ดับวงษ์กษัตริย์ในแผ่นดินเมืองเชมรต่อไป อย่าให้สูญสิ้นเจ้านาย จะ
 ได้ช่วยกันยกย่องพระพุทธศาสนาขึ้น อย่าให้พระพุทธศาสนาเสื่อม
 แต่เมืองเชมรทุกวันนี้^๕ณวยังตั้งอยู่เมืองพนมเปญ จะต้องตั้งบ้าน
 เมืองให้พระองค์ด้วงอยู่เมืองโพธิ์สัตว์ ๗ โถงกับเขตต์แดนกรุงเทพ
 พระมหานคร จะได้ช่วยทำนุบำรุงไปกว่าเมืองเชมรจะได้เป็นบ้านเมือง
 เป็นที่^๕ของพระพุทธศาสนาได้ ให้พระยาพระเชมรมีความรักใคร่เสีย
 คายพระพุทธศาสนา รักษาชาติสัมมาทิษฐิ อย่าให้อ้ายญวนชาติมิชฉา
 ทิษฐิครอบงำบ้านเมืองดังพระพุทธศาสนาเสีย ให้พร้อมมูลกันทำ
 ราชการต้านทานลัทธิญวนให้แข็งแรง ไว้ข้อเสียดให้ปรากฏเป็น
 เกียรติยศอยู่ในแผ่นดินเมืองเชมร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรง

ตั้งเคราะห์หักแผ่นดินเมืองเขมร ให้เป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธศาสนาขึ้นตาม
เดิม จะได้เป็นกองการกุศลผดประโยชน์แก่บรรดาเขมรดับไปภาย
หน้า จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเงินตราเสื้อผ้าให้
พระยาพิบูลยราช พระยาสุริโยทัย พระยาวงษาด้ศรี พระจิกเคโซ
พระสุรินทรสมบัติ พระจิกสงคราม พระไกรสรมหาดไทย พระลำปาง
ด้ศรี พระมหานุกิต หลวงไกรสรนอกราชการ พระยาจิกโกษา
สงครามเมืองพนมเปญ ซุนหมื่น ๗ คน ไพร่ ๓๐ คน ตามลำดับ
ยศถาภักดิ์พระยาพระเขมรผู้ใหญ่น้อย กับพระราชทานเงินตรา ๑๐๐
ชั่งคนโทบุญรี ๓๐ ใบ ราชคคตนามขนน ๒๐ ตำลึง เสื้อแพรต่างดี ๗๐
ตัว เสื้อกระบวนใหม่ ๓๐ ตัว เป็นเสื้อ ๑๐๐ ตัวออกไปพระราชทาน
ให้ข้าพระพุทธเจ้า สำหรับจะได้ใช้สอยแจกจ่ายให้บรรดาพระยา
พระเขมร จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาสุริยราชเคโซ
หลวงเทพนทร ซุนหมื่น ๓๓ คน ไพร่ ๓๕ คน เข้ากัน ๗๐
คน หญิงม่าย ๔ คน หญิงคนใช้ ๓๓ คน เข้ากัน ๑๗ คน
เข้ากันกับชายหญิงนายไพร่ ๘๘ คน กับพระยาพิบูลยราชพระยา
พระเขมร นาย ๑๘ ไพร่ ๓๐ เข้ากัน ๔๘ คน ออกไปทาง
บกให้เป็นเกียรติยศกับพระองค์ด้วง โปรดให้มีพระราชโองาตพระ
ราชทานพระองค์ด้วงออกไป ข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองพร้อม
กัน ได้กราบถวายบังคมทูลไต่ฝาดะของขลุ่ยพระบาท ได้รับพระราช
ทานสิ่งของนอกห้องตรา ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน

ออกไปนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ครั้นวันพฤหัสบดีเดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำปีชวดโทศก พระยาราชโยธา พระยาภิรมย์ราชา บอกลำคำเนินทองตรากับกระแด้พระราชดำริส่งต่อตามระยออกไปณเมืองมัทบอง ในท้องตราคันกระแด้พระราชดำริ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมไปถึงข้าพระพุทธเจ้า นายทพันทยกกอง ว่าซึ่งทำคุณไว้กับญวนปล่อยให้รอดชีวิตไปหาเสียเปล่าไม่ เป็นผลประโยชน์ในราชการอยู่ แต่ว่าเขมรรู้ว่าข้าพระพุทธเจ้า ปล่อยญวน ในที่ด้อมไป เขมรจะยินดี หรือจะไม่ชอบใจ ถ้าเขมรยินดีด้วยแล้วเขมรคงจะนับถือ ถ้าเขมรไม่ชอบใจ เขมรจะเข้าใจว่ากลัวญวนไม่รบพุ่งปล่อยญวนไปนั้น เขมรเสียใจก็ให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดอ่านพุดจา กตบถถือน แก่ความเสียให้สิ้นวิตกของเขมร ให้เขมรเห็นความว่าหากตัวเกรงผู้มีญวนไม่ปล่อยญวนในที่ด้อมไปจะฉ่อนการรบพุ่งให้รอดแต่พอจะให้เขมรตั้งตัวได้ คิดอ่านไปอย่างนั้นถ้าญวนหลงเชื่อก็เป็นประโยชน์ มีคุณกับเขมรอยู่มาก ให้ข้าพระพุทธเจ้าพุดจาให้เห็นเป็นความดีกับเขมรอย่าให้เขมรเสียใจหมิ่นประมาทได้ แต่การซึ่งจะทำให้เป็นไมตรีไว้กับญวนนั้น เห็นหาเป็นไมตรีตลอดยัดยาวไปได้ไม่ องค์ดกของอาณผู้เป็นแต่นายทพันทยกกอง แม้ทัพใหญ่ญวนผู้สำเร็จราชการก็ยังมีอยู่ เมืองเขมรเป็นที่ปรารถนาของญวน ญวนรักเมืองเขมร

มากนัก ญวนได้ผลประโยชน์ในแผ่นดินเมืองเขมรมาก ญวนจะ
 ทิ้งเมืองเขมรก็มีความเจ็บอาย ญวนหาปด้อยเมืองเขมรไม่ ญวนจะ
 ทำแต่ที่อยู่ว่าจะเป็นไมตรีกับไทย ญวนจึงย้ายรับภรรยาเขมร เขมร
 จะมาพึ่งข้าพระพุทธเจ้า ๆ ก็จะต้องช่วยเขมรให้เต็มมือ เขมรจะไม่
 กตัญญูเข้าหาญวน ถ้าไพร่พลกองทัพเป็นแต่ชาวเขมรบ้างตมบ้าง
 ไม่แข็งแรงจะสู้รบญวนไม่ได้ จะขอนายทัพนายกองผู้ใดที่จะใช้ด้วย
 ได้ ไพร่พลกองใดที่แข็งแรงจะต้องการอีกสี่พันห้าพัน ถ้าให้ข้าพระ
 พุทธเจ้าบอกขอเข้ามา จะได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อุดหนุน
 เพิ่มเติมออกไป จะได้ช่วยกันรบพุ่งญวน เอาชัยชนะญวนให้จงได้
 แล้วให้ข้าพระพุทธเจ้า คิดอ่านเอาเขมรเก่าที่มีสติปัญญาไว้ใจได้
 ให้แยกไปกำกับพระยาพระเขมรที่คงศิวเป็นนายทัพนายกองอยู่ทุกแขวง
 เมืองเขมร จะได้ช่วยเข้าให้สู้รบญวนให้แข็งแรงกว่าจะแตกร้างขาด
 กัน ไม่กตัญญูเข้าหาญวนอีกได้แล้วก็เป็นที่ไว้ใจได้อย่างหนึ่ง เมื่อ
 แดกกำลังญวนมาก กำลังเขมรน้อย เขมรสู้รบกับญวนเคียด
 ขมิบไปมิได้ก็ต้องพาครอบครัวถอยร่นเข้ามา ถ้าข้าพระพุทธเจ้า
 คิดได้ดังนี้แล้วก็จะดี ครอบครัวเขมรข้าพระพุทธเจ้าพิทักษ์รักษา
 ทำนุบำรุงไว้ได้แล้ว จะเอาฉกรรจ์เขมรเข้าสู้รบทำศึกกับญวนต่อ
 ไป การก็จะเบาแรงทแถมด้วยทหารไพร่พล ให้ข้าพระพุทธเจ้าตรี
 ครองราชการให้รอบคอบ ควรจะได้ราชการบ้านเมืองไพร่พลเขมร
 ประการใด ก็ให้คิดไปตามท่วงที่ราชการ ๆ ครองจะคิดพูดจาเป็น

ทางไมตรีกับญวนโดยจริงก็ดี จะเป็นไมตรีโดยอุบายก็ดี และการ
 ต้องสู้รบประการใดก็ดี ก็ตามแต่ปัญญาความคิดของข้าพระพุทธเจ้า
 ให้ข้าพระพุทธเจ้ารักษาพระองค์ดังอย่างดวงแก้ว ในท้องตรา
 กระแต่พระราชดำริ ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปมีหลาย
 ประการนั้น ข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองได้กราบถวายบังคม
 ทราบเกล้าทราบบกระหม่อม ในท้องตรากระแต่ พระราชดำริทุก
 ประการแล้ว ซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 พระราชทานโทษข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงไปในท้องตรา
 กระแต่พระราชดำริ ให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณปลุกษา
 ห่วงกับนายทัพนายกองแต่จะเอาบ้านเมืองไพร่พลเขมรให้จงได้ อย่า
 ให้เขมรได้ไปกับญวน พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้า
 รับพระราชทานข้อความในท้องตรากระแต่พระราชดำริ ปลุกษา
 นายทัพนายกองเห็นว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 พระราชทานให้พระองค์ด้วง ไปเป็นเจ้าครอบครองบ้านเมืองพระยา
 พระเชมร อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง อยู่ณเมืองโพธิสัตว์ จะเอา
 เมืองโพธิสัตว์เป็นเมืองใหญ่ เมืองโพธิสัตว์ก็ยังไม่ราบเป็นบ้าน
 เมืองแน่นหนาเป็นที่ไว้วางใจได้ จะต้องรับพระราชทานคิดทำบ้าน
 เมืองโพธิสัตว์ให้มั่นคงก่อน ครั้นจะจัดแจงให้ทำบ้านเมืองขึ้นใน
 เดือนนี้เดือน ๓ นี้ สะเบียงอาหารก็ยังขัดสนข้าวที่ได้ไว้ในค่าย
 ญวนเมืองโพธิสัตว์ ก็รับพระราชทานเอาไว้พอจะได้แจกจ่ายแจก

จาน เติงพระยาพระเชมรครอบครวเมืองโพธิสัตว์เมืองชนกับเมือง
 โพธิสัตว์ ทั้งพระยาพระเชมร ที่จะดำนิภักดิ์ ส้มครเข้ามาอยู่กับ
 พระองค์ด้วง ตระเบียงอาหารที่จะเลี้ยงกองทัพซึ่งจะยกออกไปทำบ้าน
 เมืองรักษาเขตต์แดน จะไปปลุกยั้งดวงไว้ที่เมืองโพธิสัตว์ ข้าพระ
 พุทธเจ้าได้ให้ไปจัดซื้อข้าวเมืองพนมศก เมืองส่วยจิด เมืองมณฑ
 บุรี เมืองอรัญประเทศ จะได้ให้เรือชนฉ่อนข้าวออกไปให้พอ
 จับจ่ายกองทัพ ๆ ที่จะทำบ้านเมืองยังอยู่กับข้าพระพุทธเจ้า กอง
 กรุงเทพพระมหานคร ทิพเมืองนครราชสีมา ไปอยู่ค่าย จะอยู่ไป
 กับพระยาเสนาภเบศร์ทั้งอยู่ที่เมืองปัตตของนายไพร่ ๕๐๐๐ คนเศษ จึง
 จะยกออกไปทำบ้านเมืองที่เมืองโพธิสัตว์ณเดือน ๔ นี้ให้แน่นหนามั่นคง
 จะได้ฉ่อนเขาปิ่นใหญ่น้อยกระสุนดินดำออกไปไว้มาก เป็นที่ไว้
 วางใจได้ จึงจะให้พระองค์ด้วงออกไปอยู่เมืองโพธิสัตว์ เมืองเชมร
 หัวเมืองชนกับเมืองเชมรถึง ๓๐ หัวเมือง ไพร่พดก้มากแล้ว ข้า
 พระพุทธเจ้าได้ให้พระองค์ด้วง มั่นหนึ่งสี่พระองค์ด้วงบอกไปให้
 พระยาพระเชมรเจ้าเมืองทั้งปวง ใจความว่าทรงพระกรุณาโปรด
 เก้าโปรดกระหม่อม ให้พระยเสนาภเบศร์พาพระองค์ด้วงออกมา
 ถึงณเมืองปัตตของ ให้เจ้าเมืองกรมการเข้ามารับน้ พระองค์ด้วงจะ
 ได้ไปครอบครองบ้านเมือง ถ้าเจ้าเมืองกรมการยังสู้ บกกับญวน
 ราชการกิตพิณอยู่ ก็ให้แต่งบุตร หลานเข้ามารับพระองค์ด้วงณ
 เมืองปัตตของ จึงจะได้เป็นเกียรติยศกับพระองค์ด้วง แต่ราชการที่

ญวนกับเขมรแตกร้างวิวาทสู้รบกันครั้ง^{๕๕} เขมรที่พากันเข้ามาพึ่ง
พระบรมโพธิ์สมภารสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตั้งใจทำราชการสนอง
พระเดชพระคุณ คิดค้นเอาแผ่นดินเมืองเขมรมาเป็นขอบขันฑสีมา
ตามเดิมก็มากหลายเมือง เขมรที่ยังเข้าอยู่^{๕๖}กับญวนก็หลายเมือง
จะไว้ใจว่าเขมรแตกร้างกับญวนทั้งสิ้นยังหาได้ไม่ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
พุดจาเป็นไมตรีไปกับญวน ถ้าญวนไปประชุมปลุกษาหารือพร้อม
กัน ญวนก็จะยินดีเป็นไมตรีกับไทยโดยสุจริต ญวนก็จะเลิกถอย
ทัพไปจากเมืองพนมเบญญตามสัญญา ถ้าญวนพุดจาเป็นกตอุบาย
แต่พออย่าให้ กองทัพไทยยกอุดหนุนไปช่วยเขมร ญวนก็จะรักษา
แผ่นดินเมืองพนมเบญญไว้เหมือนแต่ก่อน ที่ข้าพระพุทธเจ้าปด้อย
ญวนในค่ายเมืองโพธิ์สัตว์ ถัดกันไป พระยาพระเขมรราชภูริที่
เมืองโกดมาพร้อมกันอยู่ที่เมืองโพธิ์สัตว์ ทราบว่าข้าพระพุทธเจ้า
พุดจาเป็นไมตรีกับญวน แต่พอจะให้ญวนรอกการที่จะสู้รบกับเขมรฯ
จะได้ตั้งตัวจัดแจงระเบียงอาหารรักษาครอบครัวไว้ให้มั่นคง ก็มี
ความยินดีพร้อมมูลกัน แต่พระยาพระเขมรที่เมืองโกด ข้าพระ
พุทธเจ้าได้มีหนังสือบอกขอราชการไปให้ทราบหลายเมือง จะยินดี
หรือจะเสียใจหิมนัประมาทประการใดยังหาทราบเกล้าทราบกระหม่อม
ไม่ แล้วยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระ
พุทธเจ้าจัดขุนนางเขมรเก่า ให้ออกไปกำกับพระยาพระเขมรหัว
เมือง^{๕๗}ทองปวง ^{๕๘}ที่ตั้งตัวเป็นนายทัพนายกองให้ช่วยเฝ้าพระยาพระเขมร

รบด้วยญวนให้แข็งแรง ให้เขมรกับญวนแตกร้างกันจึงได้นั้น ข้าพระพุทธเจ้าให้พระยาตั้งขilogคนเก่า พระนรินทร์โยธาปลัดเมืองปัตบอง ออกไปพูดจาชักชวนพระยาพระเขมรทางเมืองพนมเปญ ให้มีความ
อดุสาหารู้รบกับกองทัพญวน ให้พระเสนาราชกุเซิน พระองค์แก้ว
กรมการเมืองนครเดียมรวบไป กำกับยั่วเข้าพระยาพระเขมร ให้สู้รบ
กับญวนทางเมืองสโงเมืองกระพงสวาย ราชการที่จะคิดทำนอง
พระเดชพระคุณ ให้บ้านเมืองเขมรรวบรวมเป็นปรกติ เกต้ออกจะ
ยืดยาวต่อไปจะได้ใจแก่ราชการยังไม่ได้ ด้วยญวนก็ยังคิดพูดจา
เกต้อยด้อมทำศึกสงครามกับเขมรติดพันไปอยู่ เกต้ออกญวนจะ
ยกกองทัพทุ่มเทชนมากกระทำกับเขมรในฤดูน้ำเดือน ๘ เดือน ๘ ปีฉลู
ตรีศก เขมรจะต้านทานสู้รบกับกองทัพญวนไม่ได้ เขมรจะบอก
ขอกองทัพเข้ามาณเมืองปัตบอง เรือรบที่เมืองปัตบองก็ขัดกัน เรือ
ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าให้ต่อขึ้นไว้ที่เมืองปัตบอง เขมรขำหมิ่นที่เมือง
ปัตบองก็ทำหมิ่นข้าເດັດคັດหมิ่นหาได้ไม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้จะทัพ
เรือให้ไปรักษาปากน้ำเมืองโพธิสัตว์ขัดด้านไว้ครั้งนี้ ได้สู้รบกับกอง
ญวนยิงปืนใหญ่หน้าเรือได้ดำตะ ๒ นัดบ้าง ๓ นัดบ้าง ก็บิดลอคาย
หมิ่นขำรุดรัว เห็นจะใช้ราชการต่อไปไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดมาด
ยาว ๘ วา มาทำเป็นเรือศิระมัดโกนขึ้นไว้ที่เมืองปัตบอง ๒ ลำ ได้เอา
ปืนกระสุน ๓ นิ้ว ๔ นิ้วตงได้หน้าเรือยิงตองเห็นจะได้ราชการอยู่
ข้าพระพุทธเจ้าจะขอรับพระราชทานนายช่างเรืออีก ๓๐ คน จะให้

ไปตั้งท่าเรือสำหรับคนขึ้นที่เมืองอรัญประเทศ ยาว ๘ วา ๓๐ วา ๑๑ วา ไว้สำหรับราชการสัก ๕๐ ลำ ๕๐ ลำ ตามแต่จะได้อีก่อน ด้วยไม้ใหญ่ยาวที่เมืองอรัญประเทศพอจะหาได้บ้าง ถึงฤดูฝนเดือน ๘ เดือน ๙ ก็เอาเรือมาทางน้ำถึงเมืองปัตนของได้คลอง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระพุทธเจ้าปกครองราชการกับ เจ้าพระยานครราชสีมา ๆ ก็บ่อย กราบถวายบังคมลากลับไปเมืองนครราชสีมา แດณวันเดือน ๓ ขึ้น ๖ ค่ำขวิดโทศก อากการเจ้าพระยานครราชสีมา บ่อยครั้งนี้ เกิดอกจะไม่หายเร็ว ข้าพระพุทธเจ้าจะขอรับพระราชทานเจ้าพระยายมราชออกไปเป็นแม่ทัพบังคับบัญชานายทัพนายกองไพร่พล และพระยาพระเชมรหิรัเมืองท่งปวง คิตราชการรักษาสเขตต์แดนบ้านเมือง ครอบครองทางเมืองดีโงเมืองกระพงส่วย กับกองทัพมอญไทยหัวเมือง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าบอกขอเข้ามาแต่ก่อน ครังนี้จะขอรับพระราชทานสัก ๓๐๐๐ คน จะได้ยกออกไปกับเจ้าพระยายมราชโดยเร็ว ๓๐๐๐ คนก่อน กองทัพ ๒๐๐๐ คนนั้นจะขอรับพระราชทานไว้ ให้พึ่งราชการอยู่ที่ เมืองกระบินทรบุรีให้พร้อมมูลก่อน ด้วยข้าพเจ้าจะเดียงกองทัพมาก ที่เมืองนครเสียมราบก็ขัดสนยัง ให้จัดซื้อขนถ่าย อยู่ ถ้ามีราชการศึกสงครามหนักแน่นร้อนเร็วมาประการใด กองทัพ ๒๐๐๐ คนที่อยู่ ณเมืองกระบินทรบุรีจะ ได้รับยกอุดหนุนเจ้าพระยายมราชออกไปให้ทันท่วงที่ อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าบอกมาแต่ก่อนว่า ได้มีหนังสือให้พระ

อินทร์ธิบาทถือไปถึงพระยาราชนิภู ด้วยข้าราชการทางเมืองโพธิสัตว์
 แล้วให้พระยาราชนิภูนายทัพนายกอง จัดแจงผ่อนปรนกองทัพรักษา
 เขตต์แดนครอบครัว ทางเมืองสโทงเมืองกระพงสวายไว้ให้นั้นคง
 แจ่มมาในบอกข้าพระพุทธเจ้าแต่ก่อนนั้นแล้ว ครั้นณวันเดือน ๓ แรม
 ๕ ค่ำปีชวดโทศก พระอินทร์ธิบาทเจ้ากรมพระตำรวจดับมาถึงเมือง
 บัตบอง พระยาราชนิภูหนึ่งดื่อบอกราชการทางเมืองสโทงเมือง
 กระพงสวายว่า ณวันเดือนี่แรม ๑๓ ค่ำปีชวดโทศก องญวน
 ในค่ายกระพงชม ให้ภาษากัถ้ำมญวนออกมาพูดจากับพระยามนตรี
 เสด์หาเจ้าเมืองไพรกะดี หดวงมนตร์พินดกรมการเมืองนครเลียม
 ราม ว่าองคเณี่ยนญ องตัน จะใคร่พบพระยาเดโชเจ้าเมืองกระพง
 สวาย ให้พระยาเดโชเจ้าเมืองกระพงสวายไปหาที่หน้าค่ายญวน
 พระยาอภัยสงคราม หดวงรักษาทพ จึงให้หดวงอนุรักษัญเบศรี
 พระฤทธิภักษ์ พระยาลังชะไป จะพูดกับองคเณี่ยนญ องตัน ๆ ให้
 แต่ภาษากัถ้ำมออกมาพูดจากับหดวงอนุรักษัญเบศรี พระฤทธิภักษ์
 พระยาลังชะว่า องคเณี่ยนญ องตัน จะขอพบกับ พระยาเดโช
 หดวงอนุรักษัญเบศรี พระฤทธิภักษ์ พระยาลังชะบอกภาษากัถ้ำม
 ว่าพระยาเดโชป่วยมาไม่ได้ องคเณี่ยนญ องตันจะพูดกับพระยา
 เดโชประการใด ก็ให้มาพูดกับหดวงอนุรักษัญเบศรี พระฤทธิภักษ์
 พระยาลังชะเถิด ภาษากัถ้ำมญวนก็เข้าไปในค่ายแล้วดับออกมา
 บอกหดวงอนุรักษัญเบศรี พระฤทธิภักษ์ พระยาลังชะว่า ให้กัถ้ำ

ไปเสียก่อน ของคอเวียนกุ ของตันจะปลุกษาให้พร้อมกัน ได้ความ
 แน่ประการใดจึงจะได้บอกให้รู้ ครั้นณวันเดือนยี่แรม ๑๕ ค่ำมีขวด
 โทศก จึงให้พระภักดีสุนทรน้องพระยาเด่นาราชกุเซิน พระวงษา
 ประเทศ พระยกรับครเมืองดังมะไปฟังคู้หน้าค่ายญวนตามสัญญา
 ของคอเวียนกุ ของตันก็หามาพูดจาไม่ กับพระยาราชนิกลจัดให้
 ส่นองอ้นายไพร่ ๒๕๐ คนอยู่คิดราชการ บ้องกันรักษาครอบครวัดกับ
 พระยาเดโชณเมืองกระพงส่วย ให้พระยามนตรีเด่นหาไพร่กระดี
 พระยามนตรีเด่นหาเมืองกระพงเลี่ยม อยู่กับพระยาเซตว่าที่ฟ้า
 ทะระหะณเมืองบาราย พระยาเด่นาราชกุเสนนายไพร่ ๒๐๐ คน
 อยู่ฟังราชการณเมืองสโง พระวงษาประเทศคนายไพร่ ๑๐๐ คนอยู่
 รักษาเมืองซีแครง จัดเอากองทัพหัวเมืองไว้กับพระยาราชนิกล
 เมืองสุรินทร เมืองดังมะ เมืองคีระเกษ เมืองเดชอุดม เข้ากัน ๑๐๐๐
 คน ด้วยเสบียงอาหารที่เมืองสโงก็จัดส่งหนักแล้ว ว่ากองทัพนอก
 กำนันหนีแตกไปบ้านเมืองก็เย็นอันมาก กองทัพหัวเมืองยังอยู่แต่
 ๒๐๐๐ พระยาราชนิกลนายทัพนายกองจึงถอยทัพลงมา ตั้งฟังราช
 การอยู่ณด่านพรมศกแขวงเมืองนครเดียมราบ กับตั้งญวน ๒๒ คน
 จีน ๒ คน พากันหนีจากค่ายกระพงชมจะไปบ้านเมือง กองตระเวน
 พระยาเซตว่าที่ฟ้าทะระหะ พระยาเดโชและเจ้าเมืองกระพงแดงจับได้

คำให้การญวนฉบับหนึ่งกับหนังสือพระยาเดโชมีมาถึงจมนัสนรเพชฌ
 ภักดีฉบับหนึ่ง ถึงพระยาเสนาราชกุเซณฉบับหนึ่ง หนังสือพระปลัด
 แฉ่นท้องฟ้ามาถึงพระองค์แก้วฉบับหนึ่ง หนังสือพระยาศรีธรรมมาชิ
 ราชถึงพระยาแฉ่นท้องฟ้าฉบับหนึ่ง หนังสือญวนมาถึงนายทัพนาย
 กองทางเมืองสโทงฉบับหนึ่ง หนังสือเกิดยกถ่อมพระยาพระเขมร
 ๓ ฉบับ เข้ากันทั้งหนังสือญวนเขมร ๘ ฉบับ กับบันทึกทองเหลือง
 ญวนได้ไว้ในที่รบ กระสุนหัวกิ่งสองหัว ๖ บอก ส่งมาเมืองมัตบอง
 ที่พระยาราชนิภูติให้แค้นของอี่และพระยาเสนาราชกุเซณคุมไพร่นายตะ
 ล่องร้อยสองร้อยเศษ ยักรักษาเมืองสโทงเมืองกระพงส่วย พระยา
 ราชนิภูติ นายทัพนายกองก็ถอยทัพลงมาตั้งพักราชการ อยู่ถึงค่านพรหม
 ศก แขวงเมืองนครเลียมราบ ใกล้กับราชการที่จะคิดรักษาเขตต์
 แคนบ้านเมืองครอบครวัเขมรหนักแล้ว หนังสือพระยาเดโชเจ้าเมือง
 กระพงส่วยมีมาถึงพระยาเสนาราชกุเซณ ก็ได้ความว่าพระยาเดโช
 เจ้าเมืองกระพงส่วย จะคิดรักษาเขตต์แดนครอบครวัไว้กันภัยศัตรู
 เขตต์แดนเมืองกระพงส่วยก็กว้างขวาง ทางที่ญวนจะยกกอง
 พัทธมาได้ก็หลายทาง แต่ว่าพระยาเดโชสามภักดี สมักรเข้ามาฟัง
 พระบรมโพิธิสมภารสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตั้งใจทำราชการ
 นตองพระเดชพระคุณ จะให้ราษฎรครอบครวัเขมรได้อยู่เย็นเป็นสุข
 เกิดอกจะไม่สมความปรารถนาก็กลัวความผิดในราชการนัก ด้วยเรือ

ญวนชื่อของดีคองชายขึ้นมาใหม่ ๒๐ ตำ ออกยามขุตั้งคราม
 ไปลาดตระเวน พบญวนคนหนึ่งได้พูดจากัน ญวนแจ้งความว่า
 อย่าให้เขมร ไล่ใจญวน จะคิดเอาเขมรแดนบ้านเมืองเขมรให้
 จงได้ ทุกวันนี้กำลังจัดแจงยกมาทางแซกกันดานทางหนึ่ง ทางโงน
 เซอเตียนทางหนึ่ง เที้ยวด้กักครอบครวัรักษาเขตต์แดนเมืองกระพง
 ส่วย เมืองบาราย เมืองเชิงไพร เมืองกระพงเลี่ยม ข้าพระพุทธ
 เจ้าทราบข้อความในหนังสือพระยาเตโชเจ้าเมืองกระพงส่วย ข้าพระ
 พุทธเจ้ามิได้ใจกับราชการ ด้วยพระยาราชนิภูตก็ถอยทัพมาตั้ง
 พังราชการอยู่ด่านพรมศก ให้แต่พระยาเสนาราชกุเซินนายไพร่
 ๒๐๐ คนอยู่รักษามืองสโง พระวงษาประเทศนายไพร่ ๓๐๐ คน
 อยู่รักษามืองข้แครง เกิดออกญวนจะยกจู่โจมมาตั้งมั่นตงที่เมือง
 สโง เมืองข้แครง กันเอาเขตต์แดนไปได้ก็จะเสียราชการไป
 ข้าพระพุทธเจ้าได้หนังสือไปถึงพระยานุภาพไตรภพเจ้าเมืองนครเลี่ยม
 ราม ให้ชักเอานายทัพนายกองไพร่พลในกองทัพพระยาราชนิภูต
 กับคนเมืองนครเลี่ยมราม ตามแต่พระยานุภาพไตรภพจะเกน
 เอาไปให้พอกับราชการ รับยกขึ้นไปให้ถึงเมืองสโงโดยเร็ว อย่า
 ให้ทันญวนมาตั้งกันเอาเขตต์แดนไปได้ ให้พระยานุภาพไตรภพ
 กับพระ องค์แก้ว ตั้งรักษาเขตต์แดนบ้าน เมืองครอบครวั อยู่ที่เมือง
 สโงก่อน แล้วจะให้เจ้าพระยาบรมราชเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกไป

คิดราชการทางเมืองดีทองเมืองกระพงดวาย ให้พระยาเสนาราชกุเซณ
 ด้ยงต้นนั้นไปคิดราชการกับพระยาเดโชเจ้าเมืองกระพงดวาย จะได้
 หลุดจากคักเตือนเอาใจพระยาเขมรไพร่พลทั้งปวง ให้สู้รบกับกองทัพ
 ญวนให้แข็งแรง ข้าพระพุทธเจ้าได้ตอกดำเนินตรากระแด้พระราช
 ดำริ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขึ้นไป ให้คิด
 ทำราชการรักษาเขตต์แดนบ้านเมืองเขมรไว้ ไปให้พระยานุภาพไทร
 ภพ พระองค์แก้ว และนายทัพนายกองทราบเกล้าทราบบรรณ้อม
 ด้วยแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้มอบเงินตราให้พระยานุภาพไทรภพ
 ๓๓ ชั่ง จะได้จัดซื้อข้าวเผือกจากกองทัพอย่าให้ขัดสน จะไม่ได้ถอย
 ทัพกลับมา อย่าให้เสียราชการไปแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ แดงก็ได้
 ให้พระยาณรงค์วิชัย พระพรหมบริรักษ์ พระอินทร์ ธิบาล ไปจัดทัพ
 รักษาคนในกองทัพพระยาราชนิภูตให้พระยานุภาพไทรภพ แต่พระยา
 ราชนิภูต พระยาอภัยสงคราม หาดวงรักษาเทพ ข้าพระพุทธเจ้าให้
 กลับมาณเมืองปัตตบอง จะได้ปฤกษาหารือไต่เตียงไต่ถามค้ำยญวน
 ซึ่งคักอยู่ณเมืองกระพงชม การควรที่จะทำได้ไม่ได้ประการใด เจ้า
 พระยายมราชขึ้นไปถึงพร้อมกันแล้วจะได้คิดราชการต่อไป พระยา
 ณรงค์วิชัย พระพรหมบริรักษ์ พระอินทร์ ธิบาล ได้กราบถวาย
 บังคมดาไปจากเมืองปัตตบอง แดงวันเดือน ๓ แรม ๖ ค่ำปีชวด
 โทศก

หนึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือไปถึงพระยาเดโชเจ้าเมืองกระ
 พงต์วายนบหนึ่ง พระยาเซตว่าที่ฟ้าทะตะระนบหนึ่ง พระยาราช
 เตะระว่าที่พระยาจักรีระนบหนึ่ง ใจความว่าญวนเข้าหากองทัพที่
 เมืองโพธิสัตต์ แจ้งความว่ามีใจเจ็บแค้นพระยาพระเชมรหัวเมือง
 หังปอง เกิดสู้รบกับ กองทัพ ญวนครั้งนี้เกิดด้วย ทหารไพร่ พลแข็งแรง
 แต่กองทัพพระยาเดโช พระยาเซต พระยาราชตะระ พระยาเดโช
 พระยาเซต พระยาราชตะระมีความประมาทไวใจเชื่อถือสติปัญญา
 ญวนให้เสียท่วงทีไปได้ ให้คิดระมัดระวังรักษาตัวให้มั่นคงเขาใจ
 ที่เกิดด้วยทหารไพร่พลให้สู้รบกับกองทัพ ญวนให้แข็งแรง ข้าพระพุทธ
 เจ้าให้หลวงแพ่งเมืองนครเลี่ยมรวบ ถูไปถึงพระยาเดโช พระยาเซต
 พระยาราชตะระ แต่ณวันเดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็งโทศก ข้าพระ
 พุทธเจ้าได้ส่งญวน ๒๒ คน จีน ๒ คนเข้ากัน ๒๔ คน ค่าให้การ
 ของกายเทียบญวน กับคันทันหนังสืออักษรเขมรพระยาเดโชเจ้าเมือง
 กระพงต์วายน มีมาถึงจมีนสัตว์เพ็ญภักดีหัวหมื่นมหาเด็กระนบ
 หนึ่ง ถึงพระยาเสนาราชกุเซนระนบหนึ่ง หนังสือพระปลัดแสนทอง
 ฟ้ามาถึงพระองค์แก้วระนบหนึ่ง หนังสือพระยาศรีธรรมมาธิราชมา
 ถึงพระยาแสนทองฟ้าระนบหนึ่ง เข้ากันหนังสืออักษรเขมร ๔ ระนบ
 หนังสือญวนมี อักษรเขมร กำกับมาถึงนายทัพนายกองทางเมืองสโทอง
 ระนบหนึ่ง มีมาเกลี้ยกล่อมพระยาพระเชมร ๓ ระนบ เข้ากันหนังสือ

ญวนหนึ่งสี่เขมร ๘ ฉบับ กับตำเนาหนึ่งสี่ข้าพระพุทธเจ้าคัดเอา
ข้อความในท้องตรากระแด้พระราชดำริ มีประกาศไปถึงพระยา
พระเขมรหัวเมืองทั้งปวงฉบับหนึ่ง เข้าณีกบัตตราให้หมื่นศรีสังหาร
ตำรวจนอกซ้าย หมื่นวิเศษตำรวจ สนมซ้าย เข้ามาแจ้งราชการ
ด้วยแล้ว

หนังสือมาณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำมีขุดโทศก ศักราช
๑๒๐๒ (พ.ศ. ๒๓๔๕)

ศรีบุญชา ผู้พิมพ์โฆษณา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ถนนบำรุงเมือง พระนคร

1211103319